

ФІКТИВНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО: ЗАГРОЗА ВІДНОСИНАМ ВЛАСНОСТІ

Процес реформування економічних відносин, у тому числі й відносин власності, спонукав законодавця до перегляду норм чинного кримінального законодавства, внаслідок чого відбулася декриміналізація деяких застарілих складів злочинів. Разом з тим протягом декількох останніх років Кримінальний кодекс України було доповнено чималою кількістю нових, раніше не відомих складів злочинів, серед них – фіктивне підприємництво, відповідальність за вчинення якого встановлена ст. 148⁴ КК України.

Практика боротьби з економічною злочинністю свідчить про необхідність запровадження наукових методів розкриття, розслідування і попередження злочинів. Постає нагальна потреба у вирішенні невідкладних завдань з розробки й вдосконалення організаційних, тактичних і методичних основ попереднього та судового слідства, тактичних прийомів і методичних рекомендацій зі збирання, дослідження і використання доказів. Вирішення таких завдань стає можливим за допомогою специфічних сил і засобів криміналістики. Ефективним інструментом сприяння у боротьбі зі злочинністю постають загальна, видові та окремі криміналістичні методики.

Чинна редакція ст. 148⁴ Кримінального кодексу України визначає: “Фіктивне підприємництво – це створення або придбання суб’єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) без наміру здійснювати статутну діяльність, якщо це завдало матеріальної шкоди державі, банку, кредитній установі, іншим юридичним особам або громадянам”. Створення суб’єктів підприємницької діяльності або набуття права власності на їх майно є цілком законними діями осіб, що мають за мету отримання прибутку через здійснення

зазначеними юридичними особами підприємницької діяльності. Злочинну спрямованість таких дій визначає змістовний момент, а саме – фіктивність, недійсність, удаваність: відсутність у осіб, які стоять за створенням або придбанням підприємства, справжнього наміру провадити діяльність, закріплену в установчих документах і пов'язану з виробництвом продукції, виконанням робіт, наданням послуг. Безпосереднім об'єктом фіктивного підприємництва є встановлений законодавством порядок здійснення підприємницької діяльності. Зв'язок між діянням і наслідками у складі фіктивного підприємництва не є причинним у традиційному його розумінні. Такий зв'язок є скоріше функціональним, ніж зв'язком-породженням. Шкода охоронюваним суспільним відносинам, у тому числі й відносинам власності, завдається під час подальшого протиправного використання статусу суб'єкта підприємницької діяльності та похідної від нього правосуб'єктності юридичної особи.

Під прикриттям таких суб'єктів – “фіктивних” підприємств (законодавчого визначення яких досі не існує) – здійснюються незаконне перерахування безготівкових грошових коштів у готівку, незаконна конвертація безготівкової національної грошової одиниці у вільно конвертовану іноземну валюту з наступним привласненням, незаконне відшкодування із державного бюджету фактично не сплачених сум податку на додану вартість, витрачання залучених коштів громадян створеними довірчими товариствами (інвестиційними фондами) на цілі, не передбачені установчими документами, витрачання одержаних кредитів не за їх цільовим призначенням або неповернення одержаних кредитів узагалі. З використанням “фіктивних” фірм реалізується близько 90% різноманітних схем ухилення від сплати податків, створюються передумови для легалізації коштів, здобутих злочинним шляхом, забезпечується приховування заборонених видів підприємницької діяльності.

Фіктивне підприємництво широко використовується організованими злочинними угрупованнями під час вчинення

злочинів у сфері банківського кредитування. Характерним прикладом є використання складних за будовою злочинних схем, у яких першим етапом реалізації загального протиправного наміру є створення “фіктивного” підприємства, після чого неодмінно слідує заволодіння кредитними ресурсами банку шляхом розкрадання (ст.ст. 83, 84, 86¹ КК України) або шахрайства з фінансовими ресурсами (ст. 148⁵ КК України). Після цього з метою приховання вчиненого злочину використовується фіктивне банкрутство (ст. 156³ КК України). Кожен етап злочинної діяльності супроводжується вчиненням злочинів, які полегшують досягнення основного злочинного результату (ст.ст. 165–170, 172, 193, 194, 198¹ КК України).

Створенню “фіктивних” підприємств сприяє існуючий порядок державної реєстрації суб’єктів підприємницької діяльності, який врегульований понад 50 нормативно-правовими актами. Відповідно до нього державна реєстрація суб’єктів підприємництва здійснюється 764 місцевими органами влади. Існує нагальна потреба у створенні однієї спеціалізованої установи державної реєстрації суб’єктів підприємництва та прийнятті єдиного нормативно-правового акта з регулювання зазначених питань.

Реєстрацію суб’єктів підприємництва на підставних осіб полегшує також відсутність єдиного автоматизованого банку даних втрачених, викрадених паспортів, паспортів померлих осіб і відсутність дієвого механізму надання інформації щодо таких паспортів органам державної реєстрації суб’єктів підприємницької діяльності та органам державної податкової служби. Зустрічаються непоодинокі випадки реєстрації суб’єктів підприємництва працівниками спеціалізованих юридичних фірм за дорученнями, виданими від імені неіснуючих осіб. Вказані факти підлягають ретельному дослідженню органами дізнання і слідства під час профілактичної діяльності з виявлення причин і обставин вчинення фіктивного підприємництва.

Масштаби поширення фіктивного підприємництва і ступінь загрози охоронюваним кримінальним законом суспільним відносинам наочно демонструють статистичні

дані, отримані з різних джерел. Так, за даними Державної податкової адміністрації України, у 1997 р. тільки у м. Києві через рахунки “фіктивних” підприємств пройшло близько 3,2 млрд грн., а бюджет столиці України у тому ж 1997 р. становив 3,5 млрд грн. У 1998 р. через рахунки 2700 “фіктивних” фірм було незаконно обготівковано, за різними даними, від 13,5 млрд грн. до 15 млрд грн. Лише за вісім місяців 1999 р. було викрито 3300 таких фірм, через їх банківські рахунки пройшло від 16,5 млрд грн. до 18 млрд грн. Протягом усього 1999 р. від легальних платників податків через “фіктивні” підприємства було перераховано з метою конвертації на ЛОРО-рахунки 25 млрд грн. За перше півріччя 2000 р. таких підприємств було викрито 2250.

Високий ступінь поширення фіктивного підприємництва суттєво перешкоджає нормальному розвитку ринкових відносин в Україні. Зробити вчинення вказаного злочину не вигідним і внаслідок цього недоцільним можна за допомогою раціонального використання ретельно відпрацьованої системи економічних важелів. Однак разом з тим ще досить тривалий час будуть актуальними криміналістичні засоби захисту економічної сфери суспільних відносин. Такі реалії сьогодення змушують звернути належну увагу на необхідність розробки криміналістичної характеристики і ефективної методики розслідування фіктивного підприємництва.